

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

HEGEDÜS ISTVÁN

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Óvár. Bástyautca 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútca, 15. sz. a.) küldendők.

A polgári iskolákról.

II.

Legnagyobb hátránya a polgári iskolának az, hogy a midőn a törvényhozás ez iskolát megalakította, nem volt elég tekintettel sem a hazai viszonyokra, sem azokra a tapasztalatokra, a melyeket ez iskolák fennállása s eddigi története a külföldnek nyújtott. Egy ideális terv lebegett a mi törvényhozóink szemei előtt, a melyről hitték, hogy a keresztülvitele rövid időn megteremti nálunk is azt, a mire oly nagy szükségünk van — az értelmes, mivelte és munkás közép osztályt.

S mi volt ez az ideális terv? Az, hogy azt hitte a törvényhozás, hogy egy egyszerű és nem is nagyon imperatív törvénycikkecskével csak hamar rábíthatja a haza polgárságának nagy részét arra, hogy gyermekeiket legalább is 16 éves korukig mind iskoláztassák. Elhatározta tehát, hogy „oly falvak és városok községei, melyek kebelükben legalább 5000 lakóst számlálnak, kötelesek felsőbb népiskolákat, vagy ha anyagi erejük engedi, (!) polgári iskolákat állítani fel s tartani fen.” (1868-ki XXXVIII. törvénycikk 59-ik §.)

Megállította továbbá, hogy ez utóbbi iskolákba csak az elemi népiskola első négy évi tanfolyamát végzett növendékek vétessenek fel, és hogy bennük a fiúk számára 6 éves legyen a tanfolyam. És a mikor már mindezt elhatározták és megállították, sőt tantervet is dolgoztattak ki a polgári iskolák számára, elgondolták és édes

reménnyel merengtek azon az ábrádon, hogy milyen értelmes és mivelte polgársága lesz majd e hazának idővel, — akkor tudni illik, a mikor annak mindenik tagja gyakorlati életpályájára lépése előtt 6—16 éves koráig, tehát 10 teljes esztendeig szívta magába a tudományok isteni nektárát!

Ábrándnak — tagadhatatlan — elég szép ábránd volt biz e; hanem éppen azért, mert ábránd volt, a gyermekkori élet már eddig is jól megkeresztelte s legnagyobb részben ábrándnak és „pium desiderium“-nak hagyta még maig, s jó részben — talán — a késő jövőnek is!

Hiszen kiknek van legtöbb szükségük a polgári iskolákra? Nemde: kiválólag azoknak, a kik iparos, kereskedelmi, vagy más gyakorlati életpályákra kívánnak lépni, de a kiknek ezekhez — legalább a mostani szervezetében — sem a népiskola, sem az úgynevezett középtanoda nem nyújthat elég készütséget? Ámde ki kényszerítheti az ilyeneket, hogy az elemi népiskolán kívül még egy 6 osztályos polgári iskolát is végezzenek?

Nem kényszeríti és — különösen a mostani nyomorú pénzviszonyok között, a melyeken pedig egyhamar nem segíthetünk — nem is kényszerítheti bizony senki! Éppen ezért a polgári iskolák felállítására után is azt tapasztaljuk széles e hazában, hogy a kik az imént említett gyakorlati életpályákra kívánnak lépni, vagy már egyenesen a népiskolából, vagy a középtanodák és polgári iskolák 1-ső, 2-ik, 3-ik vagy legfeljebb a 4-ik osztályából lépnek ki azokra.

Az ilyenek számára hiába nyitunk tehát a népiskolák után még 6 osztályos polgári iskolát,

mert ezek felsőbb osztályai továbbra is néptelenek maradnak, hogy ne mondjam: üresen állanak. Üresen, mert azok, a kiknek számára nyitattak, akkorrá, mikorrá e felsőbb osztályokban juthatnának, már munka-műhelyyel vagy pudlival cserélik fel a tantermet.

Nem is lenne ez valami nagy baj, ha az illetők legnagyobb része 6—8 évi tanulás után, tehát már 13—14 éves korában tenné meg e cserét, s így úgy léphetne ki az iskolából a gyakorlati életbe, hogy, ha nem nagy terjedelemben is, de legalább befejezett egészset hozhatna ki onnan ide azokból az ismeretekből, a melyek itt elkerülhetetlenül szükségesek, s a melyek a további önképzésnek is biztos alapját képezhetnék. Nem; mert a mi még ekkor is hiányzanék az ő készütségükből, azt könnyen kipótolná az élet, vagy pótolhatná az, a mi pótlja a külföldön is, s a minék nálunk is e lenne az egyenes hivatása, — pótolhatná a helyesen rendezett iparos, vagy kereskedelmi szakoktatás.

De a baj éppen az, hogy mostani szervezünkben ezt az alapot sem adhatják meg a polgárság gyermekeinek sem a középtanodák, sem a polgári iskolák. Amazok azért nem, mert mint magasabb szabású, tudományos intézetek, ahöz igényt sem formálnak s arra nem is törekeshnek; emezek meg azért nem, mert éppen akkor maradnak néptelenek, a mikor tulajdonképpeni céljukhoz határozottan közeledhetnének, s így addigi munkájokra feltehetnék a koronát.

Hiszen hol van az országban — még magát a fővárost sem véve ki — olyan polgári iskola, a mely azzal dicsekedhetnék, hogy a növendékeinek legalább a fele vagy bár a harmada az intézetnek előbb mind 6 osztályát megfuttá, és így csak azután lép ki gyakorlati életpályára, miután teljesen befejezett egészset szerzett magának mind azokból az ismeretekből, a melyeket a törvényhozás köteles tantárgyakul szabott ki a polgári iskolákra?!

Sehol bizony! Sőt az országban a legtöbb polgári iskolának nincs is több, mint 3 vagy legfeljebb 4 osztálya, s a hol ezeknél még vagy egy felsőbb osztálya is van, ott is alig lézeng benne 5—6 tanuló. Hanem azért még most — a meghozatala után 8 évvel — is ott áll a törvényben, hogy „a polgári iskolákban a tanfolyam fiúk szá-

mára 6 év.“ Ott, hogy ne tartsa meg senki se, még maga a kormány se, a mely pedig, éppen e törvény alapján és éppen államsegélyvel, több helyt maga is hozott létre polgári iskolákat, de 3, 4 vagy legfeljebb 5 osztályosnál teljesebbet sehol sem!

Ezzel kapcsolatos, de ennél még nagyobb baj az, hogy a polgári iskolák tanterve még ma is 6 osztályra van kiszabva, a miből aztán megtartanak az egyes ilyen iskolák anynyit, a menynyit akarnak, s elvégeznek anynyit, a menynyit lehet. Persze azt nem is kívánja és jogosan nem is kívánhatja tőlük senki, hogy 3—4 osztályban mind elvégezzék azt, a mi eredetileg 6-ra volt kimérve. De az is igaz, hogy így aztán nehezen adhatnak valami befejezett és kerek egészset a gyakorlati életbe kilépő növendékeiknek. Különösen a vidékiek legtöbbször már csak azért is nehezen, mert ezek a mellett, hogy a polgári iskolának 6 osztályra kiszabott, köteles tantárgyait — kissé megkuszáltan és megnyírbálva ugyan, de a lehetőleg mind — el akarják már 3—4 osztályban végezni: még a gymnasiumot vagy középtanodát is helyettesíteni akarják, s egy részüknek — a helyi viszonyok és a szükség kívánatára — kell is, egy ideig legalább, még ezeket is helyettesíteniök.

Kell; mert hát a hol polgári iskolák vannak, ott nincsenek mindenütt közép tanodák; hanem azért az ily helyeken is majdnem mindenütt nagy számmal vannak olyan szülők, a kik gyermekeiket tudományos pályára s tehát középtanodába szánták, de arra már nincs módjuk, hogy ennek még az alsóbb osztályaira is távol helyekre vigyék. Beadják tehát a kezűben levő polgári iskolákba, s — már csak költségkimélemből is — ezekben taníttatják, a míg lehet. Minthogy pedig az illető községben vagy városban már csak állásuknál fogva is éppen az ilyen szülőknek van a legnagyobb tekintélyük, s ennél fogva az illető iskolára is a legtöbb befolyásuk: igen természetes, hogy ők e befolyást a lehető legteljesebb mérvben arra használják fel, hogy a kezök ügyében levő, — sőt mondhatnám: majdnem kizárólag az ő hatalmuk alatt álló — polgári iskolát, a menynyire csak lehet, a gymnasium vagy reál iskola kaptájára vonják. E céljukat pedig anynyival könnyebben sikerül is elér-

niók, mert e törekvés gyámolítására a legtöbb helyt kezdet fognak az ilyen szülőkkel magok a polgári iskolák tanárai is azért, mert igen jól tudják, hogy éppen az ilyenek gyermekeiben számíthatnak a legjobb — vagy a mi még igazabb és döntőbb — a legállandóbb tanítványokra; sőt megfontolják még azt is, hogy az ilyenek elvitele vagy kivonása után még a kevésbé módos és szerényebb igényű szülőknél is megrendülne iskolájuk hitele. Így forgattatnak ki aztán eredeti rendeltetésükből a polgári iskolák s így lesznek — kivált vidéki helyeken — rendre-rendre a középtanodák gyenge surrogatumaivá, — vagy a mint most újabban elnevezni kezdték — zúg-gymnasiumokká és zúgreáliskolákká.

Váradi Károly.

(Folytatjuk.)

Zsebpénz és takarékoság.

- Oh, bár csak egy krajcárom volna!
- S mit vennél rajta, édesem?
- Krumplicukrot.

Leggyakrabban ez képezi a kicsinyek vágyának netovábbját; ez az ok, miért oly epedve gondolnak arra az árva krajcárkára, mely még a mama zsebében van ugyan, de az övébe is átvándorolhatna.

Szóljunk azonban kissé komolyan a dologhoz. Nem olyan csekélység az, mint a milyennek látszik! Vessük föl a kérdést, vajjon adható-e a gyermeknek zsebpénz, vagy nem? A gyöngédszívű mama, ki él-hal gyermekeiért, kinek fáj, ha gyermeke arcán csak egy kedvetlen vonást is lát, kinek fáj, ha szülöttének minden kívánságát nem teljesítheti: szíve sugallatát követve azt fogja mondani: igen, s miért ne? A mogorva apus, ki egész nap a hivatalban ül, száraz acták és néha még szárazabb társak közt töltve idejét, így fog szólni: Gyermeknek nem való pénz. A mire szüksége van, megkapja otthon. Én is voltam gyermek, soha nem volt egy krajcár a zsebemben, s mégis felnőttem. Az igaz, hogy legény koromban éltem aztán világomat!...

Hol már most az igazság? Azt hiszem jó mamák és komoly apák, a középúton. A ki teheti, adjon gyermekének zsebpénzt, de gondja legyen, hogy a zsebpénz hová fordíttatik, s használja a zsebpénzt eszközül a takarékoságra szoktatáshoz.

A zsebpénz ellenőrzés nélkül adva káros következményű. A gyermekben a pazarlás hajlama fészkelheti meg magát, mert értelme sokkal fejletlenebb, semhogy maga megtudná itélni mi szükséges, mi hasz-

nos, mi káros? Azután meg zsebpénzzel igen hamar el-kényeztethetjük a gyermeket. Mindenre pénzt kér, s utóbb még oda jutunk, hogy a mi különben kötelessége volna, azt is csak zsebpénz reményében teljesíti szívesen.

- Menj fiacskám a boltba.
- Ilyen sötétben?
- Kapsz egy krajcárt, csak menj.

És a fiú most sietve megy, de visszaterve első gondja követelését behajtani. Jó szülők! ez fölötté káros dolog. Hová lesz ily eljárás mellett a szülői parancs tekintélye? Hová a gyermeki szeretetből fakadó készség?

De az ellenkező sem helyes. Ha módunkban van, ne foszszuk meg a gyermeket teljesen minden zsebpénztől. Hiszen oly jól esik szegénynek mikor a magából fizethet, mikor saját akaratát teljesítheti. A ki korán kap pénzt kezébe, s tudja, hogy háta mögött megfigyelik, mire költi pénzét, hamar megtanul a pénzzel bánni. Egyet azonban nagyon szeretnék a zsebpénzt adó mamák és apák szívébe vésní: hagyjuk a zsebpénzadást minél későbbre!

S most, mivel belemerültünk a társalgásba, szeretném egyúttal elmondani: hogyan, miféle eszközökkel óhajtom én a zsebpénz adást minden családban — a hol ugyanis szokásban van — jó útra terelni.

Eszközeim nagyon egyszerűek, minden nevelő ismeri őket. E háromságba vannak foglalva: szoktatás, példa és oktatás. Ime tehát újat nem mondok, Columbus tojását nem fűdözöm fel, csak a módot fogom elmondani, hogyan alkalmazzuk a főnebbi három sarkalatos nevelői eszközt.

A szoktatás által idejekorán oda kell hatni, hogy a gyermek első sorban olyan dologra költse pénzét, ami szükséges vagy hasznos, és csak azután arra, ami kellemes. Az iskolai életben szükséges apróságok, toll, iron, papír, tinta, kikerülhetnek a zsebpénzből, nem kell azokért oly nagy összeg. Hanem azért, ha néhanéha egy kis esemegére, gyümölcsre vagy valami csecebecsére juttat pénzt, ne dörrenjen a nevelő mindjárt reá, ne tartson hosszú erkölcsi prédikációt, ne iparkodjék a világot vele sötét szemüvegen át nézteni, hiszen nem dől azért össze Babylon. Csak arra kell ügyelni, hogy a zsebpénz mellett nyalánságra, pénzpazarlásra ne szokják. Ha pénzt érez a gyermek zsebében, ne iparkodjék azon mihamar túladni, hanem legyen takarékos. Éppen azért, ha azt vesszük észre, hogy hajlandó a pazarlásra, kisebbsítsük, ritkítsuk, vagy ha kell: vonjuk meg a zsebpénzt. Ellenben, ha a gyermek a takarékoság jeleit mutatja, érezzük vele örömeinket, megelégedésünket, s egyszer-másszor juttathatunk bővebben is a zsebpénzből. Csak vigyázzunk arra, hogy midőn takarékoskodik, ne dicsekedjék fűnek-fának, mert a hiúság hamar erőt vehet a gyöngye lelken.

A példáról azt mondja Burke, hogy az, az em-
‡

beriség iskolája; csak itt lehet igazán tanulni. Bátran alkalmazhatjuk ez igazságot ide is. A példából tanulhatja meg igazán a gyermek, hogy miként kell a pénzzel bánni? Azt mondhatná valaki: ért is ő ahhoz! Pedig ellenkezőleg, a gyermeknek nagyon éles szemei vannak. Jót, rosszat hamarabb észrevesz, mint gondolk. Éppen azért mi magunk ne legyünk pazarlók, mert akkor hasztalan követelmők a gyermekben a takarékoságot. Könnyen úgy járhatnánk, hogy intéseinkre a rák meséjével felelne. Nekünk magunknak is csinján kell bánnunk a pénzzel. Hiszen a pénz értékmérő eszköz, nem szabad hát olyanra fordítani, a minnek értéke nincs. Ha vagyonunk van, legyünk jó gazdák, azaz irányuljon főtörekvésünk a vagyon megtartására és alkalmazására. Honnét van, hogy az ősi birtok leggyakrabban rozszant szalmaviskó alakjában száll a késő unokákra? Mert a jó ősök nem tudtak gazdálkodni, s így nem is adhattak példát az utódoknak a gazdálkodásra.

Mit szóljunk az olyan családi élethez, hol az apa kávéház- vagy korezmában leli minden gyönyörűségét, ezekbe öli pénzét, melyre pedig a család körében talán égető szükség volna? A gyermek napjában keveset látja atyját, de annál többször anyja könyeit. Ezek a könyvek megtaníthatják ugyan az élet keserűségére, talán takarékoságra is, de lassanként kihál belőle az apa iránti vonzalom. Ha pedig a fiú inkább atyja természetét örökölte, mi lesz belőle? Rossz példa rosszat szül.

Fejlettebb gyermeknél már az oktatásra is ki lehet figyelmünket terjeszteni. Társalgás közben igen sok alkalom kínálkozik a gyermek eszét, szívet és akaratát ebben vagy abban az irányban képezni. Terjeszszük ki figyelmünket — a sok között — a zsebpénzre és takarékoságra is.

Láttassuk be a gyermekkel, hogy a pénz eszköz különféle szükségleteink kielégítésére. Tehát nem cél, s nem is szabad vele másképp, mint eszközzel bánni. Azonban a szükségletek is különbözők lehetnek, nélkülözhetlenek és nélkülözhetőek. A nélkülözhetőek ismét hasznosak vagy fényűzésiek. A nélkülözhetlen szükségletek a valódi életszükségletek. Ezeknek kielégítéséről a gyermek irányában a szülők gondoskodnak. Ha mégis zsebpénzzel ellátják a gyermeket, az csak azért van, hogy egyes apróbb hasznos vagy kényelmi szükségleteit maga is kielégíthesse. De nem minden vágy kielégítése életszükséglet. Azért mindig gondoljuk meg, hogy szükséges, hasznos-e a mit cselekedni akarunk, nehogy később megbánás legyen tettünknek az ára.

A torkosság és nyalánság elterjedt hiba a gyermekeknél. Gondunk legyen, hogy a zsebpénz ezeket a hibákat elé ne segítse. Igaz ugyan, hogy minden élvezettől megfosztani a gyermeki életet, fölötte káros dolog volna, s egyenlő leendene a másik szélsőséggel. Néhanéha nem árt egy kis csemege meg egy kis cukor, hiszen mi felnőttek is élvezzük egyszer-másszor, s ha a gyermek jobban vágyódik utánna, mint a felnőttek, az

csak a természeti ösztön ujjmutatása, mert a gyermeknek — főleg csontképzés tekintetében — szüksége van cukortartalmú anyagokra.

Mutassuk meg példával, azután fejtsük ki szóval is a gyermek előtt, mily szép és hasznos szokás a takarékoság. Iparkodjék tehát zsebpénzéből valamit megtakarítani, s a megtakarított összeget valami hasznos dologra fordítani. Hivatkozhatunk egyik-másik jó gazdára, ki szegényen kezdte, s ma már — éppen mivel takarékos volt — háza és földjei vannak.

Terjeszszük ki figyelmünket még a könyörületességre is. Buzdítsuk a gyermeket arra, hogy ha pénze van, s koldussal találkozik, juttasson annak is egy krajcárt. A koldusnak adott pénzdarab olyan tőke, mely öntudatunkban gazdagon kamatozik. Nem elég a könyörületességet ajkunkon hordani, hanem szerinte is kell cselekedni, mert „ha erényünk nem hat ki minmagunkból, anynyit ér, mint hogyha nincs.” (Shakespeare.)

Ezekben elmondottam röviden, hogy miként kell a szülőknek, nevelőknek a zsebpénz-adásban eljárniok. Ezekhez még csak azon nézetemet óhajtom csatolni, hogy én a zsebpénzadást egyúttal eszközül tekintem a takarékoságra való szoktatáshoz. A kinek nincs alkalma vétkezni, annak nem nagy érdem az erény: a kinek nincs alkalma pazarolni, az könnyen lehet takarékos. A zsebpénz szülői ellenőrzés nélkül pazarlásra vezet, de ellenkező esetben takarékoságra szoktat. Reszéről az iskolai takarékpénztárakat csakis azért vetem el, mert az ily módon való takarékoságra szoktatást mesterkéltnek tartom, s félek attól, hogy a gyermekekben a takarékosági ösztönrel együtt egy igen-igen kártékony lelki gyomfelnövekedni: a hiúság. „Nekem több van a takarékpénztárban, mint neked!..“

Ugyancsak a zsebpénzre nézve nem tartom károsnak, ha a szülők jutalmul néha egykét krajcárt adnak a gyermekeknek. De csak nagyon ritkán! Ha ez mindennapivá tétetik, a gyermekből önző, pénzhajhász ember lesz. Oda kell hatnunk, hogy a pénzt — bármily fényes és csengő legyen is az — mindig kevesebbre becsülje, mint szülőinek, nevelőinek egy elismerő szavát. A jó gyermekre nézve nem lehet szebb, nagyobb jutalom, mint az apa megelégedő szava, vagy az édes anya forró, szeretetteljes anyai csókja.

Ezekben óhajtottam összefoglalni nézeteimet a zsebpénzre vonatkozólag, mert bármily csekélységnek látszik is az, nevelői szempontból mégis nagyon figyelemre méltó.

Most pedig tisztelt apák és anyák befejezem csevegésemet, azon reményben, hogy e lapok hasábjain nemsokára ismét találkozunk!*)

Bárány J. Gyula.

KISDEDNEVELÉSI ROVAT.

Az anyai nevelés.

I.

Sok igazi anya van, ki tudatára ébredvén azon magasztos hivatásnak, hogy ha gyermekét a természeti életre szülte, a szellemi életre is kell ébresztenie forró szeretet, öntudatos fejtés által; nagyon óhajtana gyermeke nevelésével foglalkozni, de tehetetlenségének érzete kínosan nyomja és azt képzeli, hogy egészen új világot kell megösmernie, ha a nehéz feladatot hiven akarja betölteni. Valóban majdnem lehetetlen volna e feladat helyes betöltése, ha minden anya mintegy a gondviselés által nem lenne megáldva oly megmagyarázhatatlan ösztönrel, mely az előtte álló ezer nehézségen át vezet. Mert ugyan ki tudna jobban beszélni a gyermek nyelvén? A legegyszerűbb anya is eltalálja a találó beszédnódot, hogy magát gyermekével megértesse. Nézzük csak a fiatal anyát, ki első szülöttjét tartja térdén, csecsemőjéhez, ki alig töltött el egy pár hetet, már beszélni kezd. Ezer apró bohóságot tud csevegni, mi mosolyra készíti környezetét, de azért csak folytatja: a szívében zengő anyai szeretet önkénytelen nyilatkozik beszédében. E kiömlése az anyai szeretetnek a gyermek fejlődésének első forrása. A szegény kis poronty, ki még csak a természeti szükségeket érzi, magasabb életre ébred és anyjának hizelgő, édes szavaiból meríti értelmi fejlődésének első ismereteit.

Fröbel, e nagy gondolkozó, hogy nevelési rendszerét megalapítsa, főképpen az anya és gyermek közti viszonyt tevő beható vizsgálata tárgyává és e téren tett kutatásai és észlelései alapján építé fel rendszerét, melynek módszertani egyszerűsége alig enged következtetnünk mélységére. Az anya annál jobban oktatja gyermekét, mert ezt szántsándékos célzat nélkül teszi; innét azon gyermekség, kellem kifejezéseiben, mely tanításának varázserejét kölcsönöz és a mely jobban behatol a gyermek lelkébe, mint bármely kigondolt szép előadás. Ez az igazán természetes rendszer, melyet nem tudós talált ki, mely minden országban minden körülmény közt alkalmazható.

Fröbel nagy érdeme, hogy ez eljárást átgondolt rendszerre idomította és oly egészszé szervezé, mely kaulazul szolgál a tanítónak, ki a fiatal anya művét van hivatva folytatni. Éppen e természetes rendszertől való eltérés miatt jutott a gyermek és serdülő kor nevelése ezon téves útra, melyen káros hatással van úgy a gyermek értelmi és erkölcsi, valamint testi fejlődésére is.

A gyermek élete hajnalán semmi tudalmával nem bír sem önmagának, sem a külvilágnak. Csak később az anya beszédének hatása alatt tanulja megkülönböztetni az őt környező tárgyakat és tanulja megismerni önmagát.

Legelőször a hallérezék fejlődik ki nála; ez köny-

nyen is érthető, hisz az anya ösztönszerű érzésből mindjárt énekelni kezd, hogy csecsemője sirását lecsillapítsa.

Ekkor képződik köztök az első értelmi kapocs. A hallérezék után következik a látás érzékének kifejlődése. Ekkor kezd meg az anya, öntudatlanul, gyermekét oktatni a szemléltető, e korokban angyra becsült tanmód szerént és ezt vele született téhetséggy gyakorolja, anélkül, hogy magának számot tudna adni eljárásáról. Nem szemléltető eljárás-e; midőn a kis buba lábát, kezét kéregeti az anya és ez által ismerteti meg tagjai különféleségét, nem elvont módon, de megmutatás, tapintás által? Midőn gyermekével játszva ennek mondogatja: „Mutasd meg nyelvecskéd; mutasd meg kis fogaidat; harapj kis fogaiddal; dugd ide lábaeskád míg egy harisznját vagy cipőt nyújt elébe: tagjai használatára eképpen tanítgatja meg. Hogy megtanítsa a tárgyak különböző tulajdonságait, így szól gyermekének: „a tűz éget.“ és a gyermek ujjaeskáját óvatosan a tűz fele tartja; vagy: „a kés vág,“ és könnyedén érezteti vele a kős hegyét.

A cselekvényt mindig öszszeköti a szóval, az enni készülő gyermekhez így szól: „nyisd ki szádat, hogy egyél.“ Hlyen formán tanítja meg a különböző tárgyak hasznát és rendeltetését. „Belbelj, belbelj“ cseng rythmikusán a gyermek fülébe, midőn őt altatni akarja.

A tárgyak ízét, szagát szintén ily módon érezteti: Ej, be jó! Fűj, be rosz! Be jó szaga van; be rosz szagú! Hogy a figyelmet a külvilág tárgyaira vonja, így szól „a madár csiesereg; a kutya így tesz: ou-ou. A mozgást úgy érezteti vele, hogy az inga lengését követve kezével, mondogatja: *bim, bam*. Hogy a dolgok ellentétét észrevétesse vele, így szól: „né a világosság,“ majd eldugva a világító testet, mondja: nincs több világosság. Ha tevékenységre akarja sarkalni, mondja: „nesze kis virág! fogd meg a macskát;“ vagy eldobva egy labdát, no-gatja kicsinyét: menj, keresd meg.“

Anyai ösztöne megsugja, miként fejtsse ki gyermekében az atya, testvérek és nővérek iránti szeretet sejtelmét. „Cirogasd meg apádat, testvéredat,“ s a kicsiny gyermek nyújtogatja kis karjait feléjük, repesve mondja: „kedves kicsi papám, kedves kicsi testvérem.“ Sőt még a vallásos érzelem ébresztése is e korszakba esik. Halljuk mit mond Fröbel: „A valódi vallásosság, mely az embert az élet viszontagságai ellenében megerősíti, mely a küzdelmek és beharcok közepette fentartja, mely megszabadítja az elnyomatás kínos terhétől és megedzi a fájdalom ellenében hadd védje, óvja e tiszta vallásosság a gyermeket bölcsőjétől fogva; mert a vallás isteni erejének csak homályos és bizonytalan sejtelmes felfogására is nem csekély közreműködése és hatása kívántatik meg a gyermek egész környezetének.

Az anya, midőn gyermeke lefekvésekor szemait boldogan és bizalomteljesen fordítja azon isteni hatalom felé, ki mindkettőjük atyja, atyai támasza, már akkor gyermeke örök üdvére gondol. Áldást kér gyermekének egész élete folyamára, mihelyt gyermeke fölébredett s karjaira

veszi őt, hálásan emeli föl szemét istenhez, hálásan azon nyugalomért, melyet kicsinye élvezett; e. hálás érzelmet leheli gyermeke ajkára is, melyet újra csókolhat. E valóságos eszelekvény, e néma imák szerencsés befolyást gyakorolnak azon kapesok szövődésére, melyek a gyermek lelkét az anyáéval egybe forrasztják. Tudják is ezt az anyák, azért csak fájó szívvel engedik át másnak gyermekeik lefekvésével, fölkelésével járó édes gondokat.

Az így gondozott és így lefektetett gyermek földi és menynei nyugalmat élvez egyszerre; imádkozott, isten meghallgatta. Az ember is békével nyugszik, ha minden dolgát istenen kezdi, istenen végzi.

Emez eljárással, melyet maga a természet sugal, vezetik az anyák gyermekeiket lassan-lassan minden tárgy ismeretére és az anyai nyelv felfogására, elsajátítására. Ez előleges oktatás nélkül, mely a gyermek ösztöneinek, er-

kölesi és testi szervezetének anynyira megfelelő, lehetetlen volna a képzés.

Ha gondolatunkban e kis gyermeket, kit az imént anyja ölében találtunk, összehasonlítjuk azzal, a mi lett belőle a gyermekkor első időszaka folyamában, majdnem kísértetbe jövünk, hogy felkiáltunk: esodák esodája! ha naponta nem folyna le szemünk előtt hasonló jelenség.

E esodát az anyai szeretet művelte. Az anyáknak nem is kell egyebet tenniök arra, hogy jól járjanak el, mint folytassák művöket alkalmazva a haladottabb korban is azon módszert, melyet anynyi sikerrel követtek gyermekök életének hajnalától fogva.

h. i.

(Folytatjuk.)

T Á R C S A

KÖNYVISMERTETÉS.

Földrajz a népiskolák negyedik osztálya, illetőleg IV. évfolyama számára. A miniszteri tanterv alapján írta Ebenspanger János. Budapest, 1876. Franklin társulat. Ára 40 kr. 120 lap.

Esmeretes dolog, hogy hazánkban a földrajz irodalom az a szerencsés, mely legtöbb szakférfiúval (?) dicsekszik, s így igen természetes, hogy a ki ezen szak iránt érdeklődik, alig teszi le az egyik „újdonságot“, s már holnap rátalál az újabb meglepetésre. Szóval gőzerővel termelünk, mert nagy a kereslet és még nagyobb a birkatürellem.

Anynyi sok után megint egy „újdonság“ került az én kezem közzé is a fennebb jelzett művecskében. Múlt évben jelent meg ugyan, de mi, Kolozsvárt, csak most voltunk szerencsések megismereni, s mivel tudomásunk szerint érdemleges esmertetésben mindeddig nem részesült, nem vélünk elkésett munkát teljesíteni jelen sorainkkal.

Gondolatom szerint midőn valaki egy tankönyv írására határozza el magát, a közzükség érzete kell hogy vezesse, és nem holmi anyagi remény; és ha így akkor egyszersmind tárgyával oly tisztában kell lennie, mely indokoltá tegye azon meggyőződését, hogy „im ezek nem jók, de én jobbat fogok írni“ Alig hiszem, hogy szerzőnk komolyan eleget tett volna a magabaszállásnak, legalább munkája azt bizonyítja. Már pedig földrajzi rosz tankönyveink számát még egygyel szaporítani: ez sem nem háladatos, sem nem dicsőséges munka.

De nézzük közelebbről Ebenspanger úr könyvét.

A munka jókora része a magyar királyságot tárgyalja. Igaz ugyan, hogy a miniszteri tanterv a hazai

földrajzra fekteti a fősúlyt, de alig hiszem hogy még ez is menthetné azon aránytalanságot, hogy míg a hazai földrajz 72 lapon van keresztülvive, az összes világ-földrajz s a könyvet befejező csillagászati és természettani földrajz 48 lapra szorul. De ez még hagyján; olyan kérdés ez, melyet illetőleg sokat lehetne beszélni mellette is, ellene is. Nem is akar ez észrovétel lényeges kifogás lenni, van ezenkívül elég a mi szót érdemel.

Első sorban is az a slendrian könyvgyártási methodus, mely az ország politikai felosztását oly óriási aránytalanságba helyezi a természeti viszonyok fölé. Sok illetékes hang emelkedett már e bornirt methodus ellen s ez első sorban, a miért pálcát török én is e könyv felett. Mert nézzük csak, hogy jár el e könyv „írója.“ A magyar királyság politikai felosztását tárgyalja 58 lapon, s Magyarország hegyei, hegyszorosai, vizei, völgyei, ronái és éghajlatáról 2, mond két oldalon szól! ... Ilyen eredetiségekben excellál könyvünk. Amaz 58 kövér oldal hemzseg az összefüggés nélküli zagyvalékoktól, a hirhedt nevezetességektől, és a szegény tanúlónak fejéből lesz is az év végén egy lomtár, egy foszlányokkal megtömött rakiára a semmiségeknek, de arról, hogy egy összefüggő képet alkothasson hazájáról; hogy tudjon lelkesülni azért a szép magyar alföldért; hogy tudja becsülni, szeretni Kárpátjaink vadregényes gazdag vidékeit; hogy földet és népet egymás kiegészítőjének tekintse s ezek kölcsönhatását még csak sejdítse is: azt e könyvhez ragaszkodva, nem hiszem, hogy még a mesterek mestere is eltudná érni. Pedig ebben áll a földrajz írás és tanítás nagy titka, de mi ezt nem akarjuk megérteni, s ha mégis a türelmet vesztett kritika néha erősebb hangon szól, egész serge jajdul fel a „tökéleteseknek, hivatottaknak.“

Hanem kiki a maga módja szerint: mi így. míg

Ebenspanger úr amúgy látja az üdvöt. Tarlózgatok tehát egy keveset e könyvecskében, ha már egyébert nem is, legalább indokoltta tegyem az ítélő közönség előtt fennebb mondott és tán ezután mondandó szavaimat. Vegyük mindjárt legelőbb Budapestet. Ennek természetesen bűn lenne ki nem adni illően a maga porcióját, hirdeti is 87 sor annak nevezetességeit. Vannak itt kaszinók és olvasókörök (sic), imolák (igazán vannak?), takarékpénztárak, váltóbank (!) földhitelintézet (!) biztosító társulatok, hajógyár, fürdők, „sok“ tudományos gazdasági, kereskedelmi, iparegylet stb. népkonyhák . . . , és egyetem, melyet Zsigmond király alapított! Vagy tovább fordítva megtanuljuk, hogy Csejten Báthori Erzsébet nem csak mosdott, de plané fürdött is „hajdanta“ a „leányzók“ vérében; hogy Zarándfalván Feszler történetíró, Rajkán Liszt F., Csátadon Lenau költő született; Igmond Ghyezi K. jószága, Szecsányban meg emeletes iskola van. De ha e nemből idézni akarnók mind azt, mi a bírálatot egy vagy más tekintetben nem állja ki, legalább is felét a magyar királyságról irottaknak ide le kellene írunk; ehez azonban teljességgel nincs kedvünk. A ki azonban a papir beírás ilyen mesterségének olvasgatásában kedvét találja, az olvassa el pl. Temesvár nevezetességeit, csak 32 sor az egész; itt aztán találni fog „Dikaszeriál“ s más épületeket, történeti nevezetességeket, köztük hogy „itt verettek meg a kurucok is, kik Dózsa Gergely vezérlete alatt fellázadtak“(?!). S így megy ez 53 lapon keresztül... És most kérjük Ebenspanger úrtól: mit gondol, ha a tanuló ezt így beszédte, van-e ez fejlesztő hatással annak értelmi, ítélőtehetségére? vagy megbirkózhatik-e ily özsze-függés nélküli tömeggel maradandó eredményt biztosítólag emlékező tehetsége még a legkitűnbőbbnek is? . . . A földrajz írásnak egyik legnagyobb nehézsége azon közép útnak eltalálása, hogy mit és mennyit lehet és kell adni ezzel kapcsolatban a rokon tudományokból. Igen helyesen inti éppen ezért Ballagi Károly a földrajz tanításához írt vezérkönyvében e tárgy tanításával foglalkozókat, mondván: „nagy részletességekbe a tanító ne boesátkozzék. Ha ő talán sokat is tud, s ha talán mindez neki igen érdekesnek látszik is, ez tévútra ne vezesse. A népiszkolai oktatás nem arra való, hogy ott a tanító tudományával kérkedjék; neki a gyermekekhez, ezek természetéhez és szükségéhez kell alkalmazkodnia.“ Hja! a ki egy jó tankönyvet akar írni, annak mindennek felett sokat tanulni és még többet gondolkodni kell.

E könyv minden lapján vannak még ilyen „technicus terminusok“ is: „Bács—Bodrog megyében az ipar egyes ágai is miveltek; Kolozsvár gyárakkal, iparral és kereskedéssel; Fiumében számos mindenféle gyár van...“, de nem idézek többet e nemből sem, hanem a helyett csak azt szeretném tudni Ebenspanger úrtól, hogy valjon ő maga is hiszi-e, hogy ilyen kifejezésekkel használt azon ügynek, melyért tollat fogott. No de meg kellett írni ám 120 nyomtatott lapot, s ha e száraz tudományon nem segítünk ilyen segédeszközökkel s meg hogy minden apró-

cseprő falút előrántsunk tölteléknek, — mert, hogy ismét sokat ne említsek: Barsból 10, Vas megyéből 15, Torontálból 16, Temes megyéből meg 24 „nevezetes“ hely van előszámlálva — ilyenek nélkül a könyvírás mestersége hogy sikerüljön!

Éppen ilzen árnyoldala e könyvnek továbbá az is, hogy midőn egyes megyék terményeiről, termékenységéről szól, elmond itt özsze-viszsa mindent, a mi éppen eszébe jut, — terem itt búza, rozs, tenger, kender, dinya, dohány... s nem tudom még mi — s minthogy mindenütt ugyanazon series ismétlődik csekély variációval e tekintetben is éppen olyan semmit sem jelentő zagyvaléket nyer a fiú, mint az előbb említett nevezetességekkel. Vagy ha hazánk ásvány kincseinek tárgyalására tekintünk, itt is úgy vagyunk, hogy a gyermek akár Hont, akár Pozsony, akár harmadik vagy negyedik ásvány termékeit tanulja be, bátran alkalmazhatja azt a többire is. Ime egy kis kostoló: A hegyek kincsei (Pozsonym.-ben) arany, ezüst, réz, márvány, kőszén stb. Liptóban: arany, ezüst, réz, vas, kőszén stb. Nem ez itt az eljárás! Emeljen ki az író csak 1—2 terményt, de a mely aztán olyan legyen, mely speciális és jellegző becsü, s ily vonások felmutatásával meg fogja közelíteni a földrajz tanításához kötött célt, hogy t. i. az olyan legyen, hogy a tanultak a gyermek lelkében a haza élőképévé olvadjanak. Aztán kérem feledje ki valahonnan, ha még kiadja e könyvet, azokat a jellemző „s a többiket“, anélkül is elég gazdagon adott éppen azokból, miből kevesebb is sok lett volna. És még egyet: dárdany, kéklény, mireny... s a többi any, eny, szintén jó lesz, ha kimaradnak egy népiszkolai tankönyvből.

Igen gondos E. úr abban is, hogy minden megye után pontosan kiteszi a lakosok számát, a területet, s ezt pláne mind az új, mind a régi mérték szerint. Valjon mi ezel a cél? Tán csak nem betanításra szánta?... Akármi célból történhetett, ez is csak a chaos növeléséhez járul. E végre csak két helyeselheto módszer lehet, de egyik sem az E. úré: vagy az özszezhasonlítás, — de a melynek ügyes keresztülvitelére ismét jó adag tapintat kell, különben a könnyítési akarással még nehezítettünk — vagy a táblázatos kimutatás a politikai rész befejezése után, igen természetesen csak is a tájékoztató átpillantás érdekében.

Nem tudom, hogy tudatlanságnak vagy gondatlan átnézésnek tulajdonítsam, de e könyvben botrányig sok a hibás adat. Már eddig is említék egy párt, szolgálók még egy nehánynyal: A Hargitta — E. úr szerint — a déli hegláncolattal is párhuzamos. N.-Enyed a ref. püspök székhelye; Dicső-szt.-Márton gymnasiummal; Hunyad megyében van a vöröstoronyi szoros; a Fertő taváról mint „völt“-ről beszél; Aranyosszékbén van Rákos; Dees gymnasiummal. B.-Hunyad márvány bányákkal; a Bora meg Sirocco egyek; itt tanultam meg, hogy a Muraköz meg Tököz szigetek; léteznek Juli alpok is; a folyók közt előszámlál szépen négy Szamost; Fiumében meg a

„sok mindenféle gyár“ mellett van egy „tengeri“ tanoda is. Tordamegyéről meg a többek közt így ír: „itt talál-
tatik az úgynevezett mezőség, mely kopár dombokból és
nagy nádas tavakból áll.“ Vegyünk az elmondottakhoz
még egy olyan phantasticus rendezést, melyet E. úr kö-
vet, (lásd többek közt az 59 l.) s akkor e Babel tornyá-
nyának betetőzéséhez közel jutottunk.

Hát még ezek után szóljunk-e e könyv nyelvezeté-
ről is, mert még az elmondottak után is erre „nunc ve-
nimus ad fortissimum“ illik. Ez minden kritikán alóli!
Egy barátom bírálata alkalmával egy magyar könyvrónak
azt az ajánlatot tette: fordítsa le könyvét magyarra; én
fájdalom ennyit sem mondhatok, mert e könyv nem ér-
demli a lefordítást.

Mind nyelvezet, mind más tekintetből érdekesnek
találok egy néhány sort idézni E. úr könyvének azon ré-
széből, hol az ethnographiába mélyed. „A magyarok —
írja a szerző — főfoglatosságára földmivelés és baromte-
nyésztés, folyók mentén a halászat; de számos köztök az
iparos, kereskedő és művész is már. Azonkívül a ma-
gyarok kebeléből sok tudós és tisztviselő is kerül — (mi-
lyen naiv!)... Hanem aztán hogy a logikai rendről is el-
mélkedhessék az a jó népiskolai gyerek, egy néhány sor-
ral feljebb igen érdeklően ily érdekes dolgokat beszél:
„Eredeti magyar alakok a pásztorok és huszárok.
Gyönyörű a magyar dal, zene és magyar tánc.
Nagyszerű benyomást gyakorol akárkinek kedé-
lyére a magyar puszta, mely részint szántóföld,
részint legelő szokott lenni, melyen nyári időben a
esalfa delibáb játszadozik.“ Kérem ne tessék azt hinni,
hogy roszakaratulag valamit helylyel-közzel kihagytam;
így van ez szóról szóra a 61. lapon... És ilyen tanúlás-
gos mutatóanyagokkal szolgálhatnánk, hol a németek és ro-
mánokról szól, de lapunk tere nem engedi, s így a ki-
váncsiakat a 62. és 63. oldalak elolvasására utaljuk.

Némileg kedvezőbben nyilatkozhatnánk a 64—72
lapig terjedő részéről e könyvnek, hol a X. fejezetben az
éghajlat, földnekem és termények; XI. közlekedési utak;
XII. ipar, kereskedelem, be- és kivitel, közművelődés;
XIII. az ország nagysága, határai és alkotmánya vannak
tárgyalva. De itt is meg van e könyv gyarlósága: rosz
nyelvezet s ebből érthetlenség, mindent felölelni akarás,
a statistikai adatoknak szédítő sokasága a biztosabb és
könnyebb összehasonlító módszer helyett, és a lényeg-
est a lényegtelenről elválasztani nem tudó bőbeszédűség,
túltömés.

Nem vizsgálom tovább E. úr könyvét, mert a mire
a fősúlyt fektette, a magyar királyság, ha ennyire elvé-
tett munka, már csak ez is elég arra, hogy azt hasz-
nálhatlannak nyilvánítsuk. Egy tankönyvet, és hozzá
még földrajzi tankönyvet írni: oda készülttség és paedago-
giai érzék szükséges! A mi eljárásomat illeti, meg lehet
egy pár helyt erősebben szólottam, de kiment az, hogy
a napjainkban már valóságos korsággá vált kontárkodás a
tankönyv-, és éppen a földrajzi tankönyvek irodalmában
még erősebb kitejézéseket is megérdemel és provokál.

Kiss Sándor.

VEGYESEK.

— A kisdednevelők orsz. egylete „Nevelési szak-
közlöny“-ét újból megindította Szerdahelyi Adolf szerkesz-
tése mellett. A lap megjelenik havonként kétszer. Előfizetési
ára: egész évre 4 frt. A megküldött 1-ső szám eléggé tar-
talmas, kiállítása pedig igen csinos. Ajánljuk a tanügy ba-
rátok figyelmébe.

— A közmunka és közlekedésügyi m. k. miniszter
megengedte, hogy vasúti gyakornokokul oly egyének is fel-
vétethessenek, kik a polgári iskolát jó sikerrel végezték.

— A dévai reáliskolai segélyző egylet javára az
adakozások szépen folynak. E hazafias célra a „Hon“ szer-
kesztőségénél eddigelé 1333 frt 41 kr. s 2 darab ezüst fo-
rint gyűlt be.

— A központi 15-ös albizottság a következő levelet
intézte az 50-es bizottság tagjaihoz: „A 15-ös albizottság f. é.
március 23-án tartott gyűlésében tudomásul vevén, hogy az
egyes tanító-egyletek mind eze ideig nem küldötték be az
50-es bizottság által a magyarországi néptanítók III-ik
egyetemes gyűlésének tárgyául kitűzött tételekre vonatkozó
határozataikat; arra érezte magát feljogosítva, hogy az 50-es
bizottság gyűlésének idejét f. é. május 20-ik napjára tűzze
ki s ezt anynyival is inkább meg kelle tennie, mivel az
50-es bizottság által megállapított „Eötvös alap“ szabály-
zat szerint is a pünkösdi gyűléseken kell az egyetemes
gyűlés 50-es bizottságának az ösztöndíjakat és segély-
szegeket odaitélnie. A midőn ezekről az 50-es bizottság tag-
jait tisztelettel értesítjük, a mélyen tisztelt kartársakat az
egyetemes gyűlés 50-es bizottságának Budapesten, a cukor-
úcai egyleti helyiségében f. é. május 20-ik napján d. e. 10
órákor kezdődő gyűlésére ezennel meghívjuk. Kérjük vidéki
tagokat, legyenek szivesek, bennünket megjelenési szándé-
kuk felől minél előbb értesíteni, hogy az utazási költségek
leszállításáról és az elhelyezésről intézkedhessünk.“ Budapest,
1877. március hó 24-én. Péterfi Sándor, Lakits Vendel.

— Nyilvános nyugtatványok. (Folytatás.) E lap
1877-ki folyamára előfizettek:

a) egész évre 3 frttal.:

128. Debreczeni József. ev. ref. gymnasiumi tanár, helyt.
129. A tanító testület, Keszthelyen.

b) az I. félévre 1 frt 50 krjával:

130. Az állami tanító képezde önképzőköre, helyt. 131. Al-
bu Zsigmond, 132. Makkai S. n. ú, 133. Czuczsa János, 134.
Árkosi Dániel, 135. Bocz József, 136. Bosián Aurél, 137.
Vinceze Ferencz, 138. Wóhr Gyula, 139. Fehér József, 140.
Dancs Lajos, 141. Kolozsvári Albert, 142. Daboczi György,
az állami tanító képezde I. éves növendékei 143. Szath-
máry Királyi Pálné urasszony, Felső-Zsolczán. 144. Bor-
bély József, 145. Balázs Gyula, 146. Vancsa György, 147.
Szabó Lajos, 148. Pálffy János, 149. Binder János, III-ad
éves képezdészek, helyt. 150. Berces Gyula, 151. Baló Jó-
zsef, 152. Serester Tamás. 153. Zágoni Demeter Sándor,
154. Rusz Todor, 155. Takács József. 156. Zsigmond Al-
bert, II-od éves képezdészek, helyt. 157. Dr. Jenei Victor,
egyetemi tarár, helyt.

Kolozsvárt, 1877 ápril 13-án.

Propper Ferencz

a kolozsmegyei tanító-testület pénztárnoka.